

Instytut Pamięci Narodowej - Archiwum

<https://archiwum.ipn.gov.pl/pl/archiw/dzialalnosc-naukowa-i-edukacyj/publikacje-internetowe/32854,Teresa-Kania-Ludmila-Sobania-Piotr-Orzechowski-Kierunki-badan-naukowych-na-podst.html>
03.03.2026, 19:27

Teresa Kania, Ludmiła Sobania, Piotr Orzechowski „Kierunki badań naukowych na podstawie kwerend tematycznych OBUiAD IPN w Poznaniu”

**Teresa Kania, Ludmiła Sobala, Piotr Orzechowski
„Kierunki badań naukowych na podstawie kwerend tematycznych OBUiAD IPN w
Poznaniu ”**

Procedura

Udostępnienie materiałów archiwalnych do celów naukowych możliwe jest na podstawie art. 36 pkt. 5 Ustawy o Instytucie Pamięci Narodowej i następuje po złożeniu odpowiedniego wniosku. Wniosek powinien zawierać informacje o przedmiocie badań, ich zakresie terytorialnym oraz ramach chronologicznych. Powinien również zawierać informacje ułatwiające identyfikację poszukiwanej dokumentacji. Każda prośba o udostępnienie archiwaliów musi uzyskać zgodę Naczelnika OBUiAD w Poznaniu, który jest do tego upoważniony przez Prezesa IPN.

Uzyskanie materiałów archiwalnych przysługuje również pracownikom IPN, na podstawie Zarządzenia Nr 8/02 Prezesa Instytutu z dnia 29 marca 2002 r., zgodnie z którym należy zwrócić się do Naczelnika OBUiAD ze stosownym wnioskiem.

W celu realizacji wniosków referent sprawy kieruje wewnętrzne zapytanie do Referatu Ewidencji i Informacji, wskazując jednocześnie na tematyczny rodzaj kwerendy. We wspomnianym referacie następuje wyszukiwanie informacji o danym zagadnieniu przy wykorzystaniu posiadanych i dostępnych urządzeń ewidencyjnych, a także w oparciu o posiadaną wiedzę i dotychczasową praktykę. Ze względu na niezadowalający stan opracowania zasobu, a w tym i pomocy archiwalnych, zadanie to nie należy do łatwych i zabiera niekiedy sporo czasu. W przybliżeniu realizacja kwerend tematycznych trwa około miesiąca. Czas ten zależy nie tylko od rozpoznania zasobu, ale także od specyfiki danego zagadnienia. Informacja z wynikiem kwerendy ewidencyjnej kierowana jest ponownie do referenta sprawy, który zamawia wskazane materiały z magazynu, które poddane są jeszcze technicznemu opracowaniu, tak by ich udostępnienie odbyło się z zachowaniem odpowiednich przepisów i zasad archiwalnych. Przygotowane teczki z aktami udostępniane są wnioskodawcom w czytelni, gdzie wykorzystywane są w zakresie danej pracy badawczej. Zdarza się, że po analizie materiałów badacz zwraca się o kolejne akta, zainspirowany treścią dotychczas otrzymanych.

Wnioskodawcy

Wnioski o udostępnienie materiałów do celów naukowych, wpływające do OBUiAD w Poznaniu, składane są głównie przez Oddziałowe Biuro Edukacji Publicznej oraz Biura Edukacji pozostałych Oddziałów. Autorami wniosków są także pracownicy naukowci i doktoranci wyższych uczelni polskich i zagranicznych, między innymi: Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Uniwersytetu Szczecińskiego, Uniwersytetu Zielonogórskiego czy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika. Z pozostałych ośrodków i instytucji, których pracownicy zainteresowani są wykorzystaniem archiwaliów w pracach badawczych, wymienić należy: Związek Weteranów Konspiracyjnej Jednostki Wojska Polskiego - WSGO "Warta" oraz Ośrodek "Karta" i Wydawnictwo "Europa". Zainteresowanie wykazują też pracownicy mediów, takich jak: "Gazeta Poznańska", "Wprost", czy Radio "Merkury".

Główne kierunki badań

Spośród wniosków naukowych wyodrębnić można te dotyczące okresu okupacji niemieckiej w Wielkopolsce. Przede wszystkim dotyczą one zbrodni popełnionych na obywatelach polskich różnych narodowości. Dotyczą też spraw związanych ze ściganiem i karaniem osób odpowiedzialnych za zbrodnie. Do odrębnego zagadnienia zaliczyć można zapytania dotyczące poszczególnych obozów hitlerowskich, zwłaszcza na terenie byłego "Kraju Warty", a także w Ziemi Lubuskiej i na Pomorzu Zachodnim, w tym obozów przeznaczonych dla osób narodowości żydowskiej. Kwerendy dotyczą również kwestii wysiedleń poszczególnych rodzin oraz całych miejscowości. Należy zaznaczyć, że posiadany zasób archiwalny, jaki może być wykorzystany przy badaniu powyższych zagadnień, jest raczej szczątkowy.

Kolejna grupa zapytań dotyczy Resortu Bezpieczeństwa. Badana jest struktura organu, jego poszczególnych wydziałów i biur, skład osobowy oraz funkcjonowanie wojewódzkich i powiatowych urzędów bezpieczeństwa. Przeważnie zainteresowanie dotyczy bezpośrednio lat powojennych (czterdziestych i pięćdziesiątych). Wiele zapytań dotyczy szczegółowych akcji resortu, czy prowadzonych przez niego spraw operacyjnych. Istnieje też zainteresowanie informacjami na temat analogicznych resortów w innych państwach byłego bloku wschodniego. Bada się też działalność Wojska Polskiego oraz zakładów karnych.

Kolejną kategorię tematyczną stanowią zapytania odnoszące się do partii, organizacji i oddziałów zbrojnych, działających podczas okupacji, jak i po wyzwoleniu. Aktualnie badania dotyczą kilkudziesięciu takich oddziałów, ich składów osobowych, szlaków bojowych, udziału w walkach i zmaganiach, zwłaszcza w okresie powojennym.

Spośród wielu organizacji, głównie młodzieżowych, przede wszystkim wymienia się Harcerstwo. Przedmiotem badań są również inne grupy, działające w różnych środowiskach przed 1989 rokiem, a także działalność partii politycznych opozycyjnych wobec władzy ludowej.

Dalsze zagadnienia powojenne dotyczą: Prześladowań członków i sympatyków PSL, Repatriacji ludności polskiej z terenu ZSRR oraz z innych krajów (w szczególności powracających do kraju żołnierzy z Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie). Następnie kwestie wyłączeń, problematyka odnosząca się do mniejszości narodowych oraz działalność ośrodków emigracyjnych.

Zainteresowaniem cieszy się również kwestia stacjonowania na terenie Polski Armii Czerwonej, jej relacje z miejscową ludnością, jak również funkcjonowanie obozów NKWD.

Odrębną grupę kwerend stanowią zagadnienia związane z działalnością oficjalnych urzędów państwowych. Wymienia się m.in.: Urzędy do Spraw Wyznań, Komisję do Walki z Nadużyciami. Zwraca się uwagę na problemy polityczne partii rządzących.

Inna grupa kwerend dotyczy spraw Kościoła i związanych z nim organizacji, takich jak "Caritas", czy zgromadzenia zakonne. Dzieje Kościoła w Polsce oraz jego relacje z władzą, a także polityka czynników rządzących w stosunku do kościoła, to ważny kierunek badań. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje problematyka dotycząca wizyt papieża (zwłaszcza w Wielkopolsce). Przedmiotem badań jest nie tylko Kościół katolicki, ale również inne wyznania.

Istotny kierunek badań stanowią główne wydarzenia polityczne naszego kraju, takie jak: Reakcje społeczne w Polsce na tzw. Ppowstanie w NRD w 1953 r., Wypadki w Poznaniu w czerwcu 1956 r. (temat Poznańskiego Biura Edukacji Publicznej), Interwencja wojsk Układu Warszawskiego w Czechosłowacji w 1968 r., Wypadki na Pomorzu w 1970 roku, Wprowadzenie stanu wojennego w grudniu 1981 r. Ważny kierunek badań wytycza działalność NSZZ Solidarność, a zwłaszcza walka związku z systemem totalitarnym.

W zainteresowaniu badaczy znajdują się tematy wzajemnych relacji polsko-niemieckich, problemy tzw. "Ziem Odzyskanych", życia społecznego i politycznego w Wielkopolsce. Przedmiotem badań jest też środowisko elit intelektualnych i naukowych.

Niewielka dotychczas grupa wniosków dotyczy zagadnień regionalnych, ujmujących dzieje miejscowości czy regionów. Na uwagę zasługuje również prowadzenie badań nad tematyką archiwalną.

Oddział Poznański IPN, obok innych Oddziałów, bierze udział w kwerendach obejmujących cały kraj. Tak było w przypadku kwerendy naukowej dotyczącej działalności Ukraińskiej Armii Powstańczej na terenie Wołynia, przeprowadzanej na zlecenie Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych i Państwowego Komitetu Archiwów Ukrainy. Zakończyła się ona publikacją pt. "Wołyń, Galicja Wschodnia 1943-1944 - Przewodnik po polskich i ukraińskich źródłach archiwalnych", Warszawa-Kijów 2003. Efektem prac badawczych samych tylko pracowników Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów w Poznaniu jest kilkanaście publikacji głównie z lat 2003 i 2004.

Zakończenie

Ilość kwerend tematycznych przeprowadzanych w OBUiAD w Poznaniu kształtuje się następująco: w 2001 i 2002 roku wykonano ich 51 (z czego zdecydowana większość w roku 2002); w roku 2003 zrealizowano ich już 151, a więc trzykrotnie więcej; w roku 2004 już blisko 300, co stanowi dwukrotny wzrost w stosunku do roku ubiegłego. W pierwszym kwartale bieżącego roku ilość kwerend wynosi 51, co może wskazywać na nieznaczny ich spadek i pewną stabilizację liczby zapytań.

Podsumowując, należy stwierdzić, że zainteresowanie archiwaliami, znajdującymi się w Poznańskim Oddziale IPN, dotyczy szerokiego spectrum zagadnień w istocie składających się na całokształt życia społecznego i politycznego powojennej rzeczywistości. Prace naukowe pozwalają przybliżyć wiedzę na temat zgromadzonego zasobu, a jednocześnie odkryć na nowo poruszane w latach 1939-1989 zagadnienia, dokonując weryfikacji błędnych niekiedy wniosków, formułowanych na potrzeby minionego systemu politycznego. Zwłaszcza, że prace naukowe przed powstaniem Instytutu Pamięci Narodowej niemalże nie mogły być prowadzone, w oparciu o omawianą dokumentację.

Wykaz publikacji pracowników Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów IPN w Poznaniu - powstałych na podstawie zasobu archiwalnego IPN:

1. Chmielewska Anna, Leszkiewicz Ludmiła, Leśkiewicz Rafał, Chałupka Wojciech, Rybak Bartosz, Makowski Sebastian, Hasła przedmiotowe w Wołyń Galicja Wschodnia 1943-1944 - Przewodnik po polskich i ukraińskich źródłach archiwalnych, red. Daria Nałęcz, Hennadij Boriak, tom 1, Warszawa - Kijów 2003;
2. Kościański Rafał, Ppłk. Adam Lipiński (1882-1963) - jego wkład w budowę jednostek współtworzących II Korpus Polski, w: Bitwa o Monte Casino 1944. Geneza-Przebieg-Opinie. IV Konferencja naukowa. Wielkopole w II Korpusie Polski gen. Władysława Andersa, Leszno 2003;
3. Leśkiewicz Rafał, Figurant na podsłuchu, Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej nr 5, 2003;
4. Drzymała Paweł, Charakterystyka kartoteki zagadnieniowej byłego KWMO w Poznaniu - praca dyplomowa, Podyplomowe Studium Archiwistyki Uniwersytet im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, 2004;
5. Kościański Rafał, Tobruk - WUBP w Poznaniu wobec żołnierzy PSZ na zachodzie powracających na teren Wielkopolski po zakończeniu działań wojennych, w: Bitwa o Monte Casino 1944. Geneza-Przebieg-Opinie. V Konferencja naukowa. Wielkopole w II Korpusie Polski gen. Władysława Andersa, Leszno 2004;
6. Kościański Rafał, Leśkiewicz Rafał, Organizacje antykomunistyczne na terenie

Poznania w latach 1945-1956 w świetle materiałów aparatu represji, w: Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość nr 22, Leszno 2004;

7. Małyszka Arkadiusz, Ewangelickie pozostałości w Poznańskim, Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej nr 3 marzec 2004;
8. Małyszka Arkadiusz, Ludzie i metody bezpieki w latach 1944-1956. Zwyczajne zbrodnie, Głos Wielkopolski 13.11.2004, nr 266, s. IV;
9. Małyszka Arkadiusz, Paszkwil na Pierwszego, Głos Wielkopolski 24-26.12.2004, nr 301, s. 42 (Magazyn świąteczny);
10. Kościański Rafał, Leśkiewicz Rafał, Przyczynek do historii Armii Czerwonej w Wielkopolsce, w: Grot. Zeszyty Historyczne poświęcone historii wojska i walk o niepodległość - przed publikacją;
11. Reczek Rafał, Bolesław Szyszkowski - bohater "minionej epoki", Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej - przed publikacją;
12. Moryń Hanna, Piotrowski Arkadiusz, Kościański Rafał, Leśkiewicz Rafał, Rychlik Adam, Chałupka Wojciech, Obsada personalna aparatu bezpieczeństwa w latach 1956-1975 w województwie poznańskim, zielonogórskim i szczecińskim, Biuro Edukacji Publicznej IPN Poznań - w trakcie realizacji.

Tematy prac doktorskich pisanych przez pracowników OBUiAD w oparciu o materiały archiwalne Instytutu Pamięci Narodowej:

1. Reczek Rafał, Życie społeczno-polityczne w Wielkopolsce w latach 1956-1970 - praca doktorska pisana pod kierunkiem prof. Dr hab. P. Hausnera Zakład Najnowszej Historii Polski Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;
2. Kościański Rafał, Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1945-1954. - Powstanie i działalność operacyjna - praca doktorska pisana pod kierunkiem prof. dr hab. Tadeusza Kotłowskiego, Instytut Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu;
3. Leśkiewicz Rafał, Wojskowy Sąd Rejonowy w Poznaniu (1946-1955). Procesy archiwotwórcze - praca doktorska pisana pod kierunkiem prof. dr hab. Bohdana Ryszewskiego, Instytut Historii i Stosunków międzynarodowych Uniwersytetu Warmińsko - Mazurskiego w Olsztynie.

**Referatu Ewidencji i Informacji
OBUiAD IPN w Poznaniu.**